

YUNANİSTAN'DAKİ MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞIN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER (1830–1940)*

Yrd. Doç. Dr. Turgay CİN*

GİRİŞ

1923 Lozan Barış Antlaşmasından itibaren Batı Trakya Türkleri Yunanistan uyruklu olarak, resmen ve hukuken tanınmış bir azınlık statüsünde Yunanistan'da yaşamaya başlamışlardır. Ancak Yunanistan'daki Türk azınlığının varlığı ve bu konudaki hukuki düzenlemelerin ortaya çıkışı Yunanistan Devletinin kuruluşu olan 1830 yılına kadar gitmektedir. 1881 İstanbul Antlaşmasından itibaren ise Yunanistan hükümetleri, Yunanlıların ifadesi ile Yunanistan'daki “Müslüman” azınlık hakkında yasal düzenlemeler yapmışlardır.

Bu makalede, 1881 ile 1940 yılları arasında Yunanistan'da Müslüman Türk azınlıkla ilgili uluslararası antlaşmalar ile Yunan hükümetlerinin yaptığı hukuki düzenlemeler irdelenecektir. Bunlar incelenirken aynı zamanda Yunan hükümetlerinin bu dönemlerde Türk azınlık hakkında uyguladıkları eğitim politikaları da incelenmiş ve ortaya konulmuş olacaktır. Araştırmamızı 1830 ile 1940 yılları arası olarak sınırlandırmamızın nedeni, 1830 yılında Yunanistan Devletinin kurulması, tanınması, 1940 yılında ise Yunanistan'ın Almanlar tarafından işgal edilmesi ve yaşanan İkinci Dünya Savaşıdır. Almanlar, Yunanistan'ı işgal edince Batı Trakya bölgesinin yönetimini Bulgarlara bırakmışlardır. Batı Trakya'daki Bulgar yönetimi, İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra Yunanistan'da bir de (“andartlık” olarak bilinen) iç savaş yaşanmıştır. İşte bu dönemde; Bulgar işgali ve özellikle de iç savaş sona erinceye kadar Batı Trakya'da Yunan egemenliğinden, yönetiminden ve eğitiminden söz etmek mümkün değildir.

Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığının sorunları gündeme gelince, bazıları; “1923 Lozan Barış Antlaşması ve Avrupa Birliği mevzuatı çerçevesinde azınlığın hakları verilsin” demektedir. Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığının hukuki statüsü sadece bu çerçevede mi ele alınmalıdır? Bu bakış açısı doğru mudur? Yeterli midir? Yunanistan'daki Türk azınlık, Yunanlıların ifadesi ile “Trakya'daki Müslüman azınlık” dendiğinde (bkz. Lozan Barış Antlaşmasınının 45. maddesi) sadece Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesindeki Türkler mi anlaşılmalıdır? Yunanistan'ın diğer bölgelerindeki Müslüman Türkler; Rodos, İstanköy ve ekonomik nedenlerle Atina, Selanik, Ptolemyda gibi kentlerde yaşayan Türklerin durumu ve hukuki statüsünün ne olacağı gibi soruların cevapları aranacaktır.

Diğer taraftan eğitim politikaları, eğitim ile yasalardan/hukuki düzenlemelerden daha geniştir, daha kapsayıcıdır ve yasal düzenlemelerin ilgili taraflarca siyasi, ekonomik, toplumsal ve diğer tercihler söz konusu olunca uygulanmayabileceği¹ de gözlemlenmektedir. Makalenin araştırma konusunu anılan bu hususlar teşkil etmektedir.

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü ve Türk Dil Kurumu işbirliği ile düzenlenen II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi (19-25 Nisan 2010)'nde bildiri olarak da sunulmuştur.

* Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. E-posta: turgay.cin@ege.edu.tr

¹ ΤΣΙΟΥΜΗΣ, Κ. ΑΛ.: “Η νομοθετική πολιτική για την εκπαίδευση της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης 1923 – 1940 (Batı Trakya Müslüman Azınlığının Eğitimi Hakkında Yasama Politikaları)” bkz. http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/4124/1/tsioumis_p.141-p.158_1998.pdf (05.01.2010)

I. ULUSLARARASI HUKUK VE YUNANİSTAN'IN İÇ HUKUKU BAKIMINDAN YUNANİSTAN'DAKİ MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞIN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

Uluslararası hukuk bakımından Yunanistan'daki azınlıkların eğitim meseleleri ilk olarak 1923 Lozan Barış Antlaşmasında ele alınmamıştır. 1881 tarihli İstanbul Antlaşması, 1913 tarihli Atina Barış Antlaşması, Türkiye'nin taraf olmadığı 1920 tarihli "Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin" Sevr Antlaşması ve 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması olmak üzere başlıca bu dört milletlerarası antlaşma ile hakları güvence altına alınmış bulunmaktadır. Bu antlaşmaların dördü de henüz feshedilmemiştir². Dolayısıyla "1923 Lozan Barış Antlaşması, Avrupa Birliği mevzuatı, Yunanistan'ın taraf olduğu ve Yunanistan'daki azınlıkların haklarını garanti altına alan diğer bütün ikili ve çok taraflı antlaşmalar çerçevesinde azınlığın hakları verilsin" demek daha doğru olacaktır. Burada sadece 1940'a kadar Türkiye ile Yunanistan arasında akdedilen, taraf olunan 1881 tarihli İstanbul Antlaşması, 1913 tarihli Atina Barış Antlaşması, 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye'nin taraf olmadığı 1920 tarihli Yunanistan'daki azınlıkların korunmasına ilişkin Sevr Antlaşmasından söz edeceğiz.

A) 1881 Tarihli İstanbul Antlaşması ve İlgili Yunan Yasaları

Yunanistan'a Tesalya'yı ve Epir'in bir bölgesini veren 1881 İstanbul Antlaşmasınının 3. maddesi Yunanistan ülkesine dâhil edilen topraklardaki Müslüman Türklerin örf ve adetleri ile dinlerine saygılı olmayı ve diğer Yunanistan vatandaşlarıyla aynı haklardan – "yasalar önünde eşit haklar ve eşit vatandaşlık haklarından (isonomia ke isopolitiya)"- yararlanmayı öngörmektedir. Söz konusu madde aşağıdaki gibidir:

"Yunanistan'a devredilen yerlerdeki ahalinin hayatı, mal varlığı, onuru, dini, örf ve adetleri Yunanistan yönetimi altında kalacak ve titiz bir şekilde gözetilecektir. Bu kişiler Yunan asıllı kişilerle aynı medeni ve siyasi haklara tam olarak sahip olacaklardır."

Yunanistan, 1881 tarihli İstanbul Antlaşmasından kaynaklanan yükümlülüğünün bir gereği olarak 1882 yılında "AIF" sayılı yasaı çıkarmıştır ve bu yasa ile masrafları Yunan devletine ait olmak üzere Epir ve Tesalya'da Türk okulları açılabilceği hususu düzenlenmiştir. Söz konusu yasa, 1000 kişiden oluşan her Müslüman Türk cemaati için bir okul, daha az Müslüman Türkün yaşadığı bölgelerde ise "yazı okulları (sholio grafis)"³ olarak anılan okulların açılmasını öngörmüştür. Her iki okulda da beş yıllık bir eğitim ve öğretim süresi mevcuttu ve hatta bu adı geçen yasa gereği beş yıllık bir ortaokul açma imkânı da vardı. Bu okullar, Müslüman Türk eğitimciler tarafından yönetilmekteydi. Türkçe olan azınlık dilinin yanında, ayrıca Yunanca dilinde de eğitim ve öğretim yapılmaktaydı⁴.

Bu konuda 1913 tarihli Atina Barış Antlaşmasınının Protokolünde de düzenlemeler mevcuttur.

B) 1913 Tarihli Atina Barış Antlaşması, Protokolü ve İlgili Yunan Yasaları

² Bu konuda geniş bilgi için bkz. CİN, T.: Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği, Orion Kitapevi, Ankara 2009.

³ Bu okulda; matematik, din dersi ve Kuran okuma dersleri vardı.

⁴ Dimitriou'dan -(DİMİTRİΟΥ, D.: "Das Minderheitenrecht in Griechenland", Hamburg 1935, s. 61-63.)- nakleden ΤΣΙΟΥΜΗΣ, s. 142, bkz. http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/4124/1/tsioumis_p.141-p.158_1998.pdf (05.01.2010).

Yunanistan'daki Müslüman Türklerin eğitim ve öğretimiyle ilgili olarak düzenlemeler, Balkan Savaşlarını sona erdiren 1913 tarihli Atina Barış Antlaşmasının 3 Numaralı protokolünde de hüküm altına alınmaktadır⁵. Buna göre, mevcut veya “özel Müslüman kuruluşlarca” kurulacak olan okulların tanınması, ayrıca bu okulların Başmüftü ve illerdeki yerel Müftüler ve Yunan Devletinin kamu ilkokul müfettişlerince denetlenmeleri, başka bir deyişle Başmüftü ile Müftüler ve Yunan hükümetinin müfettişleri bu okulları teftiş edebileceklerdir. Aynı zamanda bu okullarda derslerin resmi program gereği Türkçe okutulması ve Yunan dilinin zorunlu olarak öğretilmesi öngörülmektedir.

1913 tarihli Atina Barış Antlaşmasının 3 Numaralı Protokolünün 6. paragrafı veya maddesine göre;

“Kadı – Müftü yani dini hukuku başka bir deyişle şeriat hukukunu bilen din adamları yetiştirmek üzere bir özel kuruluş (okul) açılacaktır.”

Bahse konu Protokolün 15. maddesine göre ise;

“Özel Müslüman Okulları ve özellikle Selanik'teki Mithat Paşa Sanat Okulu tanınacak ve bunların kurulduğu günden beri kendi giderlerini karşılamak üzere malik oldukları gelir getirici mülkleri saklı kalacaktır.

“Aslında var olan veya tanınmış Müslüman kişilerden kurulan komisyonlarca yapılacak tüm Özel İslâm Okulları hakkında da bu yönde işlem yapılacaktır.

“Başmüftü ile Müftüler ve Yunan hükümetinin müfettişleri bu okulları teftiş edebileceklerdir.

“Öğretim resmi programa göre Türkçe yapılacak ve Yunan dili zorunlu olacaktır.”

Aslında var olan veya tanınmış Müslüman kişilerden kurulan komisyonlarca bütün özel İslâm okulları hakkında da bu yönde işlem yapılacaktır.

Yunan hükümeti bu Antlaşma ve Protokol çerçevesinde üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmek üzere 1915 yılında 568 sayılı “Yeni Ülkelerdeki Osmanlı ve İsrail/Yahudi Okullarında Yunan Dilinin Öğretilmesi Hakkında”ki yasa⁶yı çıkardı⁶. Bu yasanın 1. ve 2. maddelerinde sözü edilen Müslüman ve Musevi okullarda Yunancanın zorunlu dil olarak okutulması öngörülmekteydi. Söz konusu yasanın özellikle 2. maddesinde; Yunan Devletinin ilkokullarında 20 kişinin üzerinde “Osmanlı/Müslüman” veya İsraili/Musevi öğrencinin bulunması halinde bunların kendi dilleri ve dinlerinin söz konusu okulda öğretileceği, Müslüman veya Musevi öğretmenlerin, her dinin il dini liderinin önerisi ve Ortodoks Hıristiyan Yunanlı ilkokul Müfettişinin görüşü alınarak vali tarafından atanacağı öngörülmektedir.

Yunanistan tarafından 1919 yılında “İlkokul Öğretimi Hakkında” 1242 B' sayılı yasa çıkarılmıştır⁷. Bu yasanın en önemli düzenlemesi, Ortodoks Hıristiyan Yunanlı Yunanca dili öğretmenlerinin Cumartesi ve Pazar günleri de çalışmalarını öngörmüş olmasıdır. Bu yasa, o

⁵ 6/29.11.1913 tarihinde 4213 sayılı ve 1913 (4213/1913) tarihli yasa ile usulüne uygun olarak Yunanistan tarafından onaylandı.

⁶ Νόμος (Yasa) 568/9.1.1915 “Περί διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας εν Οθωμανικοίς και Ισραηλιτικοίς σχολείοις των Νέων Χωρών (Yeni Ülkelerdeki Osmanlı ve İsrail Okullarında Yunan Dilinin Öğretilmesi Hakkında)” E.τ. K (Yunan Resmi Gazetesi), A' 9.1.1915.

⁷ Νόμος (Yasa) 1242 B/24.6.1919 “Περί δημοτικής εκπαίδευσεως (İlkokul Öğretimi Hakkında)”, E.τ.Κ., αρ.190/28.8.1919, s. 1384 – 1404.

dönemde Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığın eğitim ve öğretimi hakkında en temel yasalardan biri olmuştur.

1920 yılında, 1913 tarihli Atina Barış Antlaşmasının uygulanması ile ilgili olarak Yunanistan'da 2345 sayılı yasa çıkarılmıştır⁸. 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan Ordusu İzmir'i işgal etmiştir. Yunanlılar Ankara'ya doğru işgalini devam ettirmiştir. Yoğun bir Müslüman Türk nüfusla karşı karşıya kalan Yunanistan 1913 tarihli antlaşmayı birdenbire hatırlamıştır. Anadolu Türklerine de bir mesaj niteliğindeki 24 Haziran – 3 Temmuz 1920 Tarih ve 2345 Sayılı “Müftülükler ve Başmüftü Seçimi ile İslâm Cemaatlerine Ait Vakıf Gelirlerinin Yönetimine Dair Geçici Kanun”u çıkarmıştır. Bahse konu yasada Müslüman Türk Azınlığın okullarının açılması ve işleyişi hakkında düzenlemeler yoktur. Ancak sözü edilen azınlık okullarının Başmüftü ve illerdeki Müftüler tarafından idari denetimleri hakkında hükümler vardır. Bahse konu yasanın 10/1. maddesinde; “Müftüler, Şer’i görevlerini yapmakla yükümlü oldukları gibi bölgeleri içindeki cemaatin eğitim ve öğretim işleri ve din işleriyle uğraşan kimseleri denetlemek de yetkileri içindedir. Bundan başka, Cemaat İdareleri tarafından yönetilen vakıf gelirlerini de denetleyebilirler.” denilmektedir. Aynı yasanın 12/1. maddesine göre; okullara ait mülklerin (vakıfların) yönetimi, İslâm Cemaati ve vakıf mütevelli heyetleri tarafından yerine getirilecektir. Böylece 2345/1920 sayı ve tarihli yasa Müftüyü, bölgesindeki eğitim kurumları ve okulların ekonomik işleri konularında bir nevi en yüksek dereceli idari yetkili kılmaktadır. Aynı yasanın 13/1. maddesinde; Yunanistan'daki Müslümanların din görevlisi ihtiyaçlarını karşılamak üzere “naip” yetiştirmek için Atina'da, masraflarını Yunan hükümetinin karşılayacağı, din görevlisi yetiştirecek bir “müvap okulu” açılacağı düzenlenmiştir. Bu açılacak okulun yönetim masrafları, öğretmenlerin maaşları, okul binasının kirası, öğrencilerin yiyecek, içecek ve diğer masrafları için Yunanistan Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının giderler bütçesine her yıl yüz bin (100.000) Drahmi ödenek ekleneceği öngörülmektedir. Fakat bu okul Yunanistan tarafından hiçbir zaman açılmamıştır. Günümüzde ise Batı Trakya'daki mevcut iki medreseden yetişenler ile Yunanistan dışından (Arabistan ve Türkiye) Yunanistan'daki Müslümanların din görevlisi ihtiyacı karşılanmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte Yunanistan, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye yerine Arabistan'da öğrenim görmüş olan din görevlilerini Batı Trakya'da Müftü olarak atama yöntemini tercih etmektedir.

C) 1920 Tarihli Sevr Antlaşması ve İlgili Yunan Yasaları

Türkiye'nin taraf olmadığı, Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin 28 Temmuz/10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması, Yunanistan'daki azınlıkların “okul ve diğer eğitim kurumları” kurlarını, idare etmelerini, denetlemelerini ve azınlıkların kendi dillerini kullanma haklarını düzenlemektedir. Bahse konu Sevr Antlaşmasının 8. maddesi aşağıdaki gibi düzenlenmektedir:

“İrksal, dinsel ya da dile dayalı azınlıklara mensup Yunan vatandaşları hukukta gerçekte diğer Yunan vatandaşları ile aynı muamele ve teminatlara sahip olacaklardır. Özellikle kendi pahalarına hayır, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve diğer eğitim kurumlarını içinde kendi dillerini kullanma ve dinlerini yerine getirme haklarına sahip olarak kurmak, yönetmek ve denetlemek için eşit bir hakka sahip olacaklardır.”

⁸ Νόμος (Yasa) 2345/24.06.1920 “Περί προσωρινού αρχιμουφτή και μουφτήδων των εν τω Κράτει Μουσουλμάνων και περί διαχείρισεως των περιουσιών των Μουσουλμανικών Κοινοτήτων (Geçici Başmüftü ve Müftüler, Ülkedeki Müslümanlar ve İslâm Cemaatlerine Ait Vakıf Mülklerinin Yönetimi Hakkında)” Ε.τ.Κ. φ. 148/3.7.1920, s. 1423– 427.

Buna göre; 8. madde, soy, din ve dil azınlıklarına, harcamaları kendilerine ait olmak üzere, dini ve içtimai müesseseler ve okullar kurma, işletme ve denetleme hakkını vermekte, bu kurumlarda kendi ana dillerini kullanma imkânı sağlamaktadır.

Diğer taraftan yine aynı antlaşmanın 9. maddesine göre; Yunanistan hükümeti, Yunanistan kamu eğitim sistemindeki okullarda Yunanca dışında başka dil konuşan önemli sayıda Yunanistan uyruğu bulunan şehir ve mahallelerdeki ilkokullarda azınlık dilinin öğretilmesi için bütün gerekli kolaylıkları gösterecektir. Bu okullarda Yunancanın öğretilmesinin zorunlu kılınması engellenemeyecektir. 9. madde aynen aşağıdaki gibidir:

“Yunanistan, Yunan dilinden başka bir dil konuşan Yunan vatandaşlarının önemli bir kısmını oluşturduğu kasaba ve mahallelerde ilkokullarda söz konusu Yunan vatandaşlarının çocuklarına kendi dillerinde eğitim verilmesi için kamu eğitim sisteminde yeterli kolaylıkları sağlayacaktır. Bu koşul Yunan hükümeti'nin adı geçen okullarda Yunan dilinin öğretilmesini mecburi kılmasına engellemektedir.

İrksal, dinsel veya dile dayalı azınlıklara mensup Yunan vatandaşlarının önemli bir kısmını oluşturduğu kasaba ve mahallelerde, bu azınlıkların eğitim, dini ya da hayır amaçları için devlet, belediye veya diğer bütçeler altında kamu fonlarından sağlanabilecek tutarlardan yararlanma ve başvurularında adil bir pay alabilmeleri temin edilir.

Bu maddedeki koşullar sadece 1 Ocak 1913 tarihinden sonra Yunanistan'a devredilen topraklar için uygulanabilir.”

Buna göre 9. madde, 1 Ocak 1913'ten sonra Yunanistan'a katılan topraklarda geçerli olmak üzere, farklı dil konuşan Yunan uyrukların önemli oranda buldukları yerlerde bu cemaatlere devlet ve belediye gibi kamu bütçelerinden eğitim, dini ve insani amaçlarla adil bir miktarın ayrılacağını öngörmektedir. Söz konusu Sevr Antlaşması özellikle Batı Trakya ile Menteşe Adalarındaki (Rodos, İstanköy) Türkler bakımından da önem arz etmektedir.

Yunanistan hükümeti, 1922 yılında 2781 sayılı “Osmanlı ve İsrail Okullarını Desteklemek İçin” bir yasa çıkarmıştır.

Esasen diğer antlaşma hükümleri olduğu gibi, “Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin” 1920 tarihli Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Sevr Antlaşması hükümleri de Yunanistan hükümetlerince yeterince uygulanmamıştır.

D) 1923 Tarihli Lozan Barış Antlaşması ve İlgili Yunan Yasaları

Günümüzde Yunanistan'daki Müslüman Türklerin eğitim ve öğretimi, Yunanlıların deyimi ile “Müslüman özel eğitim kurumları” ile ilgili olarak ilk düzenlemeler Türkiye ile Yunanistan arasında akdedilen ve yukarıda bahsettiğimiz 1913 Atina Barış Antlaşmasında da yer almaktadır. Türkiye'deki gayrimüslim azınlık ile Yunanistan'daki Türk azınlığın eğitim ve öğretim ilişkilerinin 107 yıllık (2010), Türkiye ile Yunanistan arasında akdedilen antlaşmalardan kaynaklanan bir uluslararası hukuk boyutu mevcuttur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Yunanistan, çok önceden Yunanistan'daki “Müslüman”, “Osmanlı Okullarında” okutulan Türkçenin yanında Yunancanın zorunlu dil olarak okutulmasını 09.01.1915 tarihinde yürürlüğe koyduğu 568/9.01.1915 sayı ve tarihli “Yeni Ülkelerdeki Osmanlı ve İsrail/Yahudi Okullarında Yunan Dilinin Öğretilmesi Hakkında”ki yasa ile sağladı diyebiliriz. Ancak bunun tam olarak uygulandığını söylemek de çok zordur. 1923

yılında Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. Lozan Antlaşmasından sonra Yunanistan, 1936 yılında çıkardığı 132 sayılı Zorunlu Yasanın 2/7. maddesinde Yunanlıların deyimi ile “Müslümanların” Okullarında Yunancanın okutulmasının zorunlu olduğunu tekrarlamak ihtiyacını duymuştur⁹. Lozan Barış Antlaşmasının 40. maddesi; Yunanistan’daki Müslüman Türklerin “okul ve diğer eğitim kurumları”nı idare etmeleri, denetlemeleri, bunlarda kendi dilleri, ana dilleri olan Türkçeyi kullanmaları ve dini törenlerinde bunları yerine getirmelerini öngörmektedir. 40. madde aynen şöyledir:

“Müslüman azınlık mensubu Yunan uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Yunan uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden/garantilerden yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.”

Buna göre; 40. madde, Yunanistan’daki “Müslümanların”, giderlerini kendileri ödemek koşuluyla, her türlü hayır kurumu, okul ve benzeri kurumları kurarak bunları yönetmek ve denetlemek hakkını güvence altına almakta, buralarda kendi dillerini özgürce kullanmak ve dini törenlerini yapmak imkânını sağlamaktadır.

Diğer taraftan Lozan Barış antlaşmasının 41. maddesi ise;

“Genel/kamusal eğitim konularında, Yunan hükümeti, Müslüman uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Yunan uyruklarının önemli bir oranda buldukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır. Bu paralar, ilgili kurumların (esablisements et institutions) yetkili temsilcilerine teslim edilecektir.”

Buna göre, 41. madde Müslümanların önemli oranda oturdukları yerlerde Yunan yetkilileri Müslüman Türk çocuklarının ana dilinde öğrenim görebilmeleri için gerekli tedbirleri alacak, bu azınlık bu tür yerlerde kamu bütçelerinden eğitim, din ya da hayır işleri için hakça bir pay alma hakkına sahip olacaktır.

Yine bahse konu aynı antlaşmanın 45. maddesi aşağıdaki gibidir:

“Bu Kesimdeki hükümlerle, Türkiye’nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan’ca da, kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.”

Buna göre, Lozan Antlaşmasının 45. maddesi sadece Batı Trakya bölgesindeki “Müslüman” azınlıktan değil, Yunanistan’daki “Müslüman” azınlıktan söz etmektedir. 1923 yılında akdedilen Lozan Barış Antlaşmasından hemen sonra Yunanistan’daki Müslüman Türklerle ilgili olarak, Yunanistan’da çıkarılan ilk yasa; 07.08.1924 tarihli 3179 sayılı “Trakya Okullarının Personeli Hakkında”dır. Yunanistan’daki Türk azınlık, Yunanlılarca sadece Batı

⁹ 132 sayılı ve 7/25.09.1936 (132/7-25.09.1936) tarihli Zorunlu Yasa.

Trakya ile sınırlandırılmaktadır. Batı Trakya'ya da bir taktik gereği Yunanlılar “Trakya” demektedirler. Yukarıda sözünü ettiğimiz yasa gereği “Trakya'daki yabancı cemaatin” öğretmenleri, cemaatin kendisi tarafından yetkili müfettişin önerisi üzerine Trakya Genel Yöneticisinin (Valisinin) onayı ile atanmaktadır. Yunanistan'daki “Müslüman” okullarının müfettişleri bu yasa gereği ilkökul eğitimi bölümlerinden diploma sahibi olma, on yıl öğretmenlik yapmış olma ve Türkçe bilme koşullarını yerine getirmek zorundadır. Kişi bu koşullara sahip değilse Müslüman Türk okullarında müfettiş olamaz. Müslüman Türk azınlık okullarının Yunanistan'da denetiminin yapılabilmesi için, İskeçe ve Gümülcine olmak üzere iki bölgeye ayrılmıştır. Zaten Türk öğrencilerin çoğunluğu da bu bölgedeydi. Dedeoğlu bölgesinden ise söz edilmemekteydi. Zamanla sadece bir adet okul müfettişi kalmıştır. O da görevini tatmin edici bir biçimde yerine getirememekteydi ve (Batı) Trakya Genel Yöneticisinin (Valisinin) denetiminde görevini yapmaktaydı¹⁰.

Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığın yeni okul açabilmesi durumu, okullarının bir özelliğinin de “özel okul” statüsünde olmalarından dolayı 1928 yılında Yunanistan tarafından çıkarılan 3578 sayılı “Özel Okullar Hakkında”ki yasa ile de düzenlenmiştir¹¹. Bu yasa gereği Yunanistan'da okul açılabilmesi ve işletilmesi için gerçek veya tüzel kişiliğe sahip olunması, medeni ve siyasi haklarının yanında Yunan vatandaşı olması, Eğitim ve Din İşleri Bakanlığından izin alma koşullarının yerine getirilmesi gerekmektedir.

Yunanistan uyruklu Batı Trakya Türklerinin, esasen Yunanistan'daki Yunan uyruklu Türklerin okullarını ilgilendiren yasal düzenlemelerden bir tanesi de 1929 yılında çıkarılan 4397 sayılı (4397/16–20.08.1929) “İlköğretim Hakkında”ki yasadır¹². Bu yasanın 3/2. maddesi ilkökul açılması konusuna sınırlandırma getirmektedir. Buna göre, yasa ilkökul açılmasını Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Προεδρικό Διάταγμα) ile Gözetleme/Denetleme Kurulunun önerisi üzerine, yasal öğrenim yaşına gelmiş ve en az 15 öğrencinin bulunması durumunda kurulacağını öngörmektedir. Yasanın 3. maddesinin 4. fıkrasında; “yabancı dilli yerleşim yerlerinde (mahallelerde/semterde)”ki okullarla ilgili düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemeler Yunanistan uyruklu Türk cemaatin azınlık okullarını da ilgilendirmektedir. Bu yasa hükümleri gereği, ilkökulların gelişmesi veya kapatılması son üç yıl içinde sınava giren öğrenci sayısının ortalamasına göre belirlenmektedir. Buna göre tek sınıflı bir okulun açılabilmesi için 15 – 40 öğrenci, 2 sınıflı için; 41 – 80, 3 sınıflı için; 81 – 120, 4 sınıflı için; 121 – 160, 5 sınıflı için; 161 – 200 ve 6 sınıflı için; 201 – 250 öğrenci olması gerekmektedir. Bu yasa hükümleri sadece “yabancı dilli semter”le ilgili olacaktır ve diğer ilkökullara da gerektiğinde Cumhurbaşkanlık Kararnamesi ile genişletilebilecektir.

Yukarıda sözü edilen 4397/20.08.1929 sayı ve tarihli “Özel Okullar Hakkındaki” yasanın 5. maddesi gereği; Yunanistan'daki Türk azınlık ilkökullarında şu derslerin öğretilmesi gerekmektedir: a) din dersi, b) Yunanca dersi (Bu ders, Müslüman Türk okullarında Türkçe dersine tekabül etmektedir.), c) uygulamalı Aritmetik, ç) geometri, d) Yunan Milletinin tarihi (azınlık bakımından bu amaç için yazılmış özel kitaplar bulunmaktaydı), e) fizik tarihi, kimya, sağlık ve diğerleri, f) coğrafya, g) güzel yazı, h) jimnastik. Bu madde aynı zamanda farklı bir dini inanca sahip olan öğrencileri din dersinden muaf tutmaktadır. Bu yasanın öngördüğü analitik programın Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlık okullarında da uygulanmasını

¹⁰ ΤΣΙΟΥΜΗΣ, s. 147, MMAEB/1735/53, Έκθεση Στυλιανόπουλου προς Βενιζέλο, Αθήνα 11.10.1929, bkz. http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/4124/1/tsioumis_p.141-p.158_1998.pdf (05.01.2010).

¹¹ Νόμος (Yasa) 3578/30.06.1928 “Περί ιδιωτικών σχολείων (Özel Okullar Hakkında)” Ε.τ.Κ., φ. 111/30.06.1928, s. 835.

¹² Νόμος (Yasa) 4397/16-20.08.1929 “Περί στοιχειώδους εκπαίδευσεως (İlköğretim Hakkında)” Ε.τ.Κ., Α', φ. 309/24.08.1928, s. 2679–2684.

düzenlemektedir. Ancak bahse konu yasadaki hükümler, Yunanistan tarafından fiili olarak uygulanmamıştır/uygulatılmamıştır. Bu durum 1930 tarihli Türk-Yunan Dostluk Antlaşmasının imzalanmasıyla da değişmemiştir. Aynı yasa, ufak değişikliklerle devam etmiştir. 1931 yılında doğrudan doğruya Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlık okullarını ilgilendirmeyen, 4862/07.01.1931 sayılı ve tarihli “Yabancı Okullara Dair” yasa¹³ kabul edilmiştir. Bahse konu yasaya göre, Yunan uyruğunda olmayan ve Yunanistan'da oturmayan gerçek ve tüzel kişiler tarafından yabancı okullar kurulabilecekti/açılabilirdi. Söz konusu yasanın 9. maddesi ile 3578/1928 sayılı ve tarihli yasanın özel okulların kuruluş koşullarını düzenleyen 2. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu yasa hükmüne göre, özel okulların açılabilmesi için Eğitim ve Din İşleri Bakanlığından izin alınması gerekmektedir. Yunanistan Devletinin yasalarına uyma “milli bir eğitim ve milli ideoloji/düşünce (εθνικό πρόνημα)” geliştirileceği konusunda garanti vermek koşuluyla medeni ve siyasi haklara sahip olan Yunan vatandaşlarına ve kurumlara okul açma izni verilebilir. Bu yasa hükmü, Müslüman Türk okullarında uygulanıp, uygulanmadığından bağımsız olarak, gerçekten ideolojik bir niteliğe sahipti. Çünkü “milli eğitim” ve “milli ideoloji/düşünce” kavramları farklı bir nitelimeye ve farklı bir biçimde anlaşılmaya müsait olduğundan, uygulamasının objektif bir şekilde kontrol edilmesi kolay değildi.

5018/11.06.931 sayılı ve tarihli yasa ile 3578 sayılı yasanın 6. maddesinin 1. fıkrası değiştirilmiştir¹⁴. 5018 sayılı yasa tek bir maddeden oluşmaktadır. Buna göre, “her eğitim kurumunun medeni ve siyasi haklardan yararlanan Yunan vatandaşı bir Müdürü bulunmalıdır.” Bu hüküm, Müslüman Türk azınlık okulları Müdürleri hakkında da geçerlidir.

Diğer taraftan İskeçe'deki Türkler 1933 yılında “Muallimler Birliği” isimli bir dernek kurmuşlardır. Muallimler Birliği, Atatürk inkılaplarının ateşli savunucularındandı. Üyelerinin bulunduğu Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesindeki bütün Müslüman Türk azınlık okullarında, Atatürk inkılaplarının uygulanmasını ve öğretimin Türkçe (Lâtin) harfleri ile yapılmasını savunmuşlardır. İskeçe'de Lâtin harfleriyle yazılmış bir abc/alfabe kitabı bulunmuş ve bu abc kitabı derhal çoğaltılmıştır. İskeçe'deki bütün Müslüman Türk azınlık okullarına dağıtılmıştır. O yıl İskeçe ve köylerindeki bütün Müslüman Türk azınlık okullarında yeni Türkçe harfleri ile eğitim ve öğretime geçilmiştir. Ancak kopya edilerek çoğaltılan abc kitabının İstanbul'daki sahibi olan yayınevi, telif hakkı ödenmeksizin yapılan kopyalamaya itiraz etmiştir ve mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme İstanbul'daki kitabevini haklı bulmuştur. İskeçe Türk Muallimler Birliği yüklü bir tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir¹⁵. Muallimler Birliği Derneği bu olay nedeniyle kapanmak zorunda kalmıştır.

1936 yılında Yunanistan'da İoanni Metaksa darbesi gerçekleşmiştir. Cunta hükümeti bütün faaliyetlere sınırlamalar getirmiştir. Yunanistan'daki mevcut azınlıklara karşı hükümetin tutumu sertleşmiştir. Çünkü azınlıklar “milli tehlike” olarak değerlendirilmiştir¹⁶. Bu tarihte

¹³ Νόμος 4862/07.01.1931 “Περί ξένων σχολείων (4862/07.01.1931 sayılı ve tarihli Yabancı Okullara Dair)” yasa, E.τ.Κ. Α., φ. 2/7.01.1931, σελ. 3-5. (2/7.01.1931 sayılı ve tarihli Yunan Hükümet Gazetesinin 3-5 sayfalarında) yayımlandı.

¹⁴ Νόμος 5018/11.06.1931 “Περί τροποποιήσεως της πρώτης παραγράφου του 6^{ου} άρθρου του νόμου 3578 “περί ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων”, E.τ.Κ., φ. 160/15.06.1931, s. 1101- 1102.

¹⁵ **ÖZGÜÇ, A.:** Batı Trakya Türkleri, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1974, s. 73.

¹⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. **ΛΙΒΑΝΗ, Λ. (DİVANI, L.):** Ελλάδα και Μειονότητες. Το σύστημα προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών (Yunanistan ve Azınlıklar. Milletler Cemiyeti Koruma Sistemi), Εκδόσεις Νεφέλη (Nefeli Yayınları), Atina 1995, s. 18–122, 160–162, 256–258, 346–348.

Metaksas tarafından 132/07,25.09.1936 sayı ve tarihli zorunlu yasa çıkarılmıştır¹⁷. Bu yasa hükümleri yeni bir şey getirmemekteydi ve yeni bir durum da ortaya koymamaktaydı. Aynı düzenlemeler 3179/1924 sayı ve tarihli yasada da mevcuttu¹⁸. Sözünü ettiğimiz bu 132/1936 sayı ve tarihli zorunlu yasanın 2. maddesinin 5. ve 7. fıkralarındaki düzenlemelerle, önceden Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığında izin –Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığında oluşturulan özel kurulun olumlu görüşünü- almadan Müslüman Türk Azınlık Okullarında Türkçe kitapların bulundurulması ve okutulması yasaklanmıştır. 6. madde; “Müslüman” okulların işleyişinin Krallık Kararnamesi ile düzenleneceği ve bu okullarda Yunan dilinin öğretilmesini yeniden zorunlu hale getirmekteydi. Yunan dilini öğretecek öğretmenlerin sayısı ise her “Müslüman okul” bakımından Yunan Milli Eğitim Bakanı tarafından belirleneceği bahse konu maddede belirtilmekteydi. Yunanistan’daki Yunanistan uyruklu Türk Azınlık mensuplarının okullarında mevcut Yunan dili öğretmenlerinin maaşları Yunan devletince ödenirken, Türk öğretmenlerin maaşları ise Müslüman Türk öğrencilerin velilerince ve illerdeki Müslüman Türk azınlığın vakıflarından elde ettikleri gelirlerle karşılanmaktaydı. Bu durum günümüzde de aynen devam etmektedir. Aynı yıl Yunanistan’da çıkarılan 248/17.10.1936 sayı ve tarihli zorunlu yasa¹⁹ ile “yabancı ve azınlık okulları” genel müfettişliği kurulmuştur. Yasa gereği, göreve başlayacak olan bu müfettişin maaşı, diğer ilkokullardaki meslektaşları genel müfettişlerinki ile aynı olacaktı. Yunanistan’da yabancı ve azınlık okulları müfettişi olabilmek için; Yunan Üniversitelerinin felsefe ya da ilahiyat/teoloji bölümlerinden mezun olmak, Amerika veya Avrupa’da iki (2) yıl pedagoji eğitimi almış olmak, bunun yanında Yunanistan’da tanınmış ilkokul ya da ortaokullarda en az beş (5) yıl görev yapmış olmak koşulları bahse konu yasanın 1. maddesinde hüküm altına alınmaktadır.

818/23.08.1937 sayılı ve tarihli zorunlu yasa özel ve dolayısıyla “Müslüman” okullarının kurulmasını/açılmasını sınırlandırmaktadır²⁰. 818/1937 sayı ve tarihli Zorunlu Yasanın 7. maddesi azınlık okulu öğretmenlerinin atamalarında bir değişiklik/yenilik getirmiştir. Buna göre azınlık okullarına atanacak olan Müslüman Türk öğretmenlerin, Yunanca bilme koşulu, zorunluluğu getirilmiştir.

Yunanistan’daki Müslüman Türk Azınlığın eğitim ve öğretimini ilgilendiren düzenlemeler 1216/29.04.1938 sayı ve tarihli “Özel Eğitim ve Kurslar Hakkındaki” Zorunlu Yasada²¹ da dikkatimizi çekmektedir. Bu Zorunlu Yasanın 6. maddesi Yunanistan’da özel okulların açılmasına ilişkindir. Söz konusu madde hükmüne göre; Yunanistan’da özel eğitim ve öğretim kurumları açma izni medeni ve siyasi haklara sahip Yunanistan vatandaşı olan gerçek kişilere veya tüzel kişilere ve kurumlara tanınmaktadır. Fakat bunların “Yunan milli eğitimi” ve “Yunan milli ideoloji/düşünce” görüşünü öğretecekleri/işleyecekleri garantisini vermeleri gerekmektedir.

1938 – 1939 ders yılına kadar, Yunanistan’daki Müslüman Türk azınlık okullarının kitapları Türkiye’den gönderilmekteydi. Bu ders yılından itibaren ise Yunanistan Devleti,

¹⁷ Αναγκαστικός Νόμος 132 της 7/25.09.1936 “περί συστάσεως τμήματος πολιτικών υποθέσεων παρά τη Γενική Διοικήσει Θράκης και περί διορισμού επιθεωρητών μουσουλμανικών σχολείων εν Δυτική Θράκη”, Κώδιξ Θέμιδος 1936, φιλ. 77, s. 610.

¹⁸ Νόμος 3179/1924 “Περί του προσωπικού των σχολείων Θράκης”, Ε.τ.Κ. φ. 186/07.08.1924.

¹⁹ Αναγκαστικός Νόμος Υπ. Αριθ. 248 της 12/17 Οκτωβρίου 1936 “Περί ιδρύσεως θέσεως γενικού επιθεωρητού των ξένων και μειονοτικών σχολείων”, Κώδιξ Θέμιδος 1936, Sayı: 91, s. 720.

²⁰ Αναγκαστικός Νόμος Υπ. Αριθ. 818 της 6,23.08.1937 “Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του νόμου 3578 περί ιδιωτικών σχολείων ...” Ε.τ.Κ., Α., Sayı: 335/25.08.1937 s. 2187 – 2188.

²¹ Αναγκαστικός Νόμος Υπ. Αριθ. 1216 της 20/29 Απριλίου 1938 “Περί ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων και φροντιστηρίων” Κώδιξ Θέμιδος 1938, φιλ. 37, s. 285 – 291.

Yunanistan'daki Türk azınlık çocukları için “Yunan milli ideolojisine” uygun Türkçe kitaplarını Yunanistan'da kendisi çıkartarak, Türkiye'den Müslüman Türk azınlık okulları için Yunanistan'a kitap gönderilmesini yasaklamıştır²². Yunanistan'da bu dönem, İoannis Metaksas diktatörlüğünün hüküm sürdüğü dönemdir.

Bazı Yunanlı yazarlara göre, irdelediğimiz dönemde Yunanistan'daki Türk azınlığın nüfusu 110.000'dir ve toplam 305 adet Türk azınlık okulu mevcuttur²³.

SONUÇ

Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığın 1830-1940 yılları arasındaki eğitim ve öğretim konusu hukuki boyutlarıyla incelendi ve genel olarak aşağıdaki sonuçlara varıldı:

Yunan Devleti, devletlerarası ikili antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri gereği Yunan iç hukukunda azınlık okullarındaki eğitimle ilgili genel bazı yasal düzenlemelere gitmiştir. Ancak bu düzenlemeler yeterli olmadığı gibi, Yunan Devleti, çıkardığı bu yasal düzenlemeleri hem uygulamaktan kaçınmış hem de uygulattırmamıştır. Diğer taraftan bu “genel yasal çerçeveyi” Müslüman Türk azınlık mensupları/cemaati bir avantaj haline dönüştürememiştir. Eğitim ve öğretimlerine önem vererek, azınlığın eğitim ve öğretimini geliştirememişlerdir. Bu durumun oluşmasında herhalde yetişmiş insan gücünün olmaması büyük rol oynamıştır. Bu durum günümüzde de Yunanistan'daki Türk azınlık bakımından gözlemlenmektedir.

Eğitim dili Türkçe olan Müslüman Türk azınlık okulları hakkında çıkarılan yasaların çoğu okulların yönetimi, açılması, işleyişi ve Yunanca dilinin de bu okullarda zorunlu olarak öğretilmesiyle ilgilidir. Buna göre, Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığın ana dili resmen ve hukuken Türkçe, yabancı dili de Yunanca olarak kabul edilmektedir.

Yunanistan'daki İoannis Metaksa cuntası döneminde Müslüman Türk azınlığın eğitim ve öğretimi ciddi bir biçimde sınırlandırılmış ve engellenmiştir. Azınlık okullarının eğitim ve öğretimi hakkında bütün yetkiler Yunan Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının elinde toplanmıştır. Ayrıca bu dönemde Türk azınlık okullarında Yunan dilinin öğretilmesine büyük önem verilmiştir. O tarihten günümüze kadar hukuka, uluslararası hukuka aykırı engellemeler, sınırlamalar Avrupa Birliği üyesi Yunanistan'da devam etmektedir.

1923 yılında ahdedilen Lozan Barış Antlaşmasının 45. maddesi sadece Batı Trakya bölgesindeki Müslüman azınlıktan değil, Yunanistan'daki “Müslüman” azınlıktan söz etmektedir. Buna rağmen, Lozan Barış Antlaşmasından hemen sonra Yunanistan'daki Yunan uyruklu Müslüman Türklerle ilgili olarak çıkarılan yasaların uygulama alanının devamlı “(Batı) Trakya” ile sınırlandırıldığı gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği üyesi Yunanistan'ın diğer bölgelerinde ikamet eden Yunanistan uyruklu Türkler Lozan Barış Antlaşmasındaki bu haklardan mahrum bırakılmaktadır. Özellikle Menteşe (Rodos, İstanköy) adasındaki Avrupa Birliği üyesi Yunanistan uyruklu Türklerin bu mağduriyetinin acilen giderilmesi, kendi anadillerinde, Türkçe eğitim ve öğretimlerine 1972'den önce olduğu gibi kavuşmaları gerekmektedir. Özellikle Türkiye'de Heybeliada Özel Özerk Ruhban Yüksek Okulunun açılması talepleri gündeme getirildiğinde, hatta getirilmese dahi Avrupa Birliği üyesi

²² **ΜΑΛΚΙΑΗΣ, Θ.:** Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και πολιτικές ως παράγοντες του μετασχηματισμού της ταυτότητας των Πομάκων της ελληνικής Θράκης (1930-σήμερα), Μετασχηματισμοί της συλλογικής ταυτότητας των Πομάκων, Επιμέλεια Θ. Μαλκίδης – Ν. Κόκκας, Spanidi Yayınları, İskeçe 2006, s. 87.

²³ **ΤΟΥΝΤΑ – ΦΕΡΓΑΛΗ, Α.:** Μειονότητες στα Βαλκάνια, Βαλκανικές Διασκευές 1930 - 1934, Paratiritis Yayınları, Selanik 1994, s. 171.

Yunanistan'daki Türklerin eğitim ve öğretimlerinin durumu da gündeme getirilmeli, hatırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

CİN, T.: Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği, Orion Kitapevi, Ankara 2009.

ΤΣΙΟΥΜΗΣ, Κ. ΑΛ.: “Η νομοθετική πολιτική για την εκπαίδευση της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης 1923 – 1940 (Batı Trakya Müslüman Azınlığının Eğitimi Hakkında Yasama Politikaları” http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/4124/1/tsioumis_p.141-p.158_1998.pdf (05.01.2010).

ΔΙΒΑΝΗ, Λ. (DİVANİ, L.): Ελλάδα και Μειονότητες. Το σύστημα προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών (Yunanistan ve Azınlıklar. Milletler Cemiyeti Koruma Sistemi), Εκδόσεις Νεφέλη (Nefeli Yayınları), Atina 1995.

ΤΟΥΝΤΑ – ΦΕΡΓΑΔΗ, Α.: Μειονότητες στα Βαλκάνια, Βαλκανικές Διασκεψεις (Balkanlarda Azınlıklar, Balkan Konferansları) 1930 - 1934, Paratiritis Yayınları, Selanik 1994.

ΜΑΛΚΙΔΗΣ, Θ.: Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και πολιτικές ως παράγοντες του μετασχηματισμού της ταυτότητας των Πομάκων της ελληνικής Θράκης (1930-σήμερα), Μετασχηματισμοί της συλλογικής ταυτότητας των Πομάκων, Επιμέλεια Θ. Μαλκίδη – Ν. Κόκκας, Spanidi Yayınları, İskeçe 2006.

ÖZGÜÇ, A.: Batı Trakya Türkleri, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1974.

Νόμος (Yasa) 568/9.1.1915 “Περί διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας εν Οθωμανικοίς και Ισραηλιτικοίς σχολείοις τών Νέων Χωρών (Yeni Ülkelerdeki Osmanlı ve İsrail Okullarında Yunan Dilinin Öğretilmesi Hakkında” Ε.τ. Κ (Yunan Resmi Gazetesi), Α’ 9.1.1915.

Νόμος (Yasa) 1242 Β/24.6.1919 “Περί δημοτικής εκπαίδευσεως (İlkokul Öğretimi Hakkında)”, Ε.τ.Κ., αρ.190/28.8.1919, s. 1384 – 1404.

Νόμος (Yasa) 2345/24.06.1920 “Περί προσωρινού αρχιμουφτή και μουφτήδων των εν τω Κράτει Μουσουλμάνων και περί διαχειρίσεως των περιουσιών των Μουσουλμανικών Κοινοτήτων (Geçici Başmüftü ve Müftüler, Ülkedeki Müslümanlar ve İslâm Cemaatlerine Ait Vakıf Mülklerinin Yönetimi Hakkında)” Ε.τ.Κ. φ. 148/3.7.1920, s. 1423– 427.

132 sayılı ve 7/25.09.1936 (132/7-25.09.1936) tarihli Zorunlu Yasa.

Νόμος (Yasa) 3578/30.06.1928 “Περί ιδιωτικών σχολείων (Özel Okullar Hakkında)” Ε.τ.Κ., φ. 111/30.06.1928, s. 835.

Νόμος (Yasa) 4397/16-20.08.1929 “Περί στοιχειώδους εκπαίδευσεως (İlköğretim Hakkında)” Ε.τ.Κ., Α’, φ. 309/24.08.1928, s. 2679–2684.

Νόμος 4862/07.01.1931 “Περί ξένων σχολείων (4862/07.01.1931 sayı ve tarihli Yabancı Okullara Dair)” yasa, Ε.τ.Κ. Α., φ. 2/7.01.1931, σελ. 3-5.

Νόμος 5018/11.06.1931 “Περί τροποποιήσεως της πρώτης παραγράφου του 6^{ου} άρθρου του νόμου 3578 “περί ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων”, Ε.τ.Κ., φ. 160/15.06.1931, s. 1101- 1102.

Αναγκαστικός Νόμος 132 της 7/25.09.1936 “περί συστάσεως τμήματος πολιτικών υποθέσεων παρά τη Γενική Διοικήσει Θράκης και περί διορισμού επιθεωρητών μουσουλμανικών σχολείων εν Δυτική Θράκη”, Κώδιξ Θέμιδος 1936, φυλ. 77, s. 610.

Νόμος 3179/1924 “Περί του προσωπικού των σχολείων Θράκης”, Ε.τ.Κ. φ. 186/07.08.1924.

Αναγκαστικός Νόμος Υπ. Αριθ. 248 της 12/17 Οκτωβρίου 1936 “Περί ιδρύσεως θέσεως γενικού επιθεωρητού των ξένων και μειονοτικών σχολείων”, Κώδιξ Θέμιδος 1936, Sayı: 91, s. 720.

Αναγκαστικός Νόμος Υπ. Αριθ. 818 της 6,23.08.1937 “Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του νόμου 3578 περί ιδιωτικών σχολείων ... ” Ε.τ.Κ., Α., Sayı: 335/25.08.1937 s. 2187 – 2188.

Αναγκαστικός Νόμος Υπ. Αριθ. 1216 της 20/29 Απριλίου 1938 “Περί ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων και φροντιστηρίων” Κώδιξ Θέμιδος 1938, φυλ. 37, s. 285 – 291.